

Санітарно – просвітницька інформація «Правець: хвороба «з ґрунту», яка вбиває болем — але її майже завжди можна попередити»

Правець: хвороба «з ґрунту», яка вбиває болем — але її майже завжди можна попередити

Правець спричиняє бактерія *Clostridium tetani*, спори якої живуть у ґрунті, пилюці та на забруднених предметах. Коли спори потрапляють у рану (особливо глибоку, колоту, з некротичними тканинами), бактерія виділяє токсин, що «вимикає гальма» нервової системи — і м'язи починають болісно, некеровано скорочуватися. Саме тому правець часто починається зі «стиснутих щелеп» і може швидко перейти до судом усього тіла та проблем із диханням. Важливо: правець не передається від людини до людини — його не «підхоплюють» у транспорті, його «приносять» у рану.

Спори правця в природі нікуди не зникають, а захист після вакцинації не «раз і назавжди» — його треба підтримувати бустерними дозами. У США смертність від правця знизилась більш ніж на 99% порівняно з початком ХХ століття, і з 2000-х років у середньому реєструють близько 2 смертей на рік — це наочний ефект вакцини та правильного ведення ран.

Правець довго був загадкою: люди бачили зв'язок із травмами, але не розуміли механізму. У 1884 році Артур Ніколаєр показав, що забруднений ґрунт може викликати у тварин картину правця; згодом збудника та токсин виділили в культурі (Кітасато, фон Берінг), а далі з'явилася ідея: якщо токсин «знешкодити», але зберегти його здатність навчати імунітет — отримаємо вакцину. **У 1924 році був створений правцевий анатоксин.** У військовій медицині: широке застосування правцевого анатоксину значно зменшило випадки правця серед поранених у період Другої світової війни.

Профілактика правця.

1) Вакцинація та ревакцинації

Правцевий анатоксин у складі комбінованих вакцин — це «тренування» імунної системи проти токсину. Ключова ідея проста: базова серія в дитинстві + бустерні дози протягом життя, щоб імунітет не «просідав». Саме так працюють сучасні рекомендації ВООЗ щодо захисту від правця впродовж життя.

2) Правильна обробка ран і післятравматична профілактика

Правець любить рани, де мало кисню: глибокі проколи, забруднені порізи, травми з тканинами, що погано кровопостачаються. Тому очищення рани, видалення сторонніх часток і своєчасне звернення до лікаря — не «перестраховка», а профілактика. А якщо щеплення прострочені або невідомі — медик визначить, чи потрібні бустер і/або протиправцевий імуноглобулін.

3) Безпечні пологи та догляд за пуповиною

Неонатальний правець майже завжди пов'язаний не з «поганим імунітетом дитини», а з умовами народження та догляду за пупковою куксою.

Неонатальний правець виникає, коли пуповину перерізають нестерильними інструментами або на пупкову ранку наносять забруднені речовини; ризик також зростає, якщо пологи приймають брудними руками або на забрудненій поверхні. І попри прогрес, це досі забирає життя: ВООЗ оцінює, що у 2021 році від неонатального правця померло близько 24 000 новонароджених — це на 88% менше, ніж у 2000 році, але кожне з цих смертей є запобіжною. Станом на грудень 2025 року 51 країна була валідована як така, що досягла елімінації материнського та неонатального правця, однак у частині країн проблема лишається значущою.

Захист новонародженого починається ще до пологів — антитіла мами переходять через плаценту. Тому вакцинація вагітної (або жінки репродуктивного віку) проти правця одночасно захищає і її, і дитину від пологового/неонатального правця. ВООЗ підкреслює, що якщо вагітна має лише базові дитячі дози без бустерів, під час вагітності можуть бути потрібні додаткові дози з мінімальним інтервалом 4 тижні, а друга — щонайменше за 2 тижні до пологів, щоб встиг сформуватися захист. Якщо ж вакцинації раніше не було або статус невідомий, підхід також передбачає щонайменше 2 дози до пологів з інтервалом не менше 4 тижнів і фінальною дозою мінімум за 2 тижні до народження.

В Україні профілактика правця проводиться впродовж усього життя, тому що імунітет після вакцинації з часом слабшає і потребує підтримки.

Діти

Базовий захист формується в перші місяці життя дитини у складі комбінованих вакцин.

- **2 місяці** — 1-ша доза
- **4 місяці** — 2-га доза
- **6 місяців** — 3-тя доза
- **18 місяців** — перша ревакцинація

Школярі та підлітки

Щоб імунітет не «згас», передбачені планові ревакцинації:

- **6 років** — ревакцинація (АДП)
- **16 років** — ревакцинація (АДП-М)

Дорослі

- **кожні 10 років** — обов'язкова ревакцинація проти дифтерії та правця (АДП-М)

Наприклад: якщо останнє щеплення було у 16 років, наступне потрібно у 26, потім у 36, 46 і так далі — **без вікових обмежень.**

Вагітність і захист новонародженого

Це один із найважливіших моментів профілактики правця.

Якщо жінка:

- **має повний курс щеплень і актуальні ревакцинації,** додаткові дози під час вагітності можуть не знадобитися;

- **не вакцинована, вакцинована частково або не пам'ятає свій статус**, під час вагітності проводять щеплення.

Після травм і поранень

Навіть вакцинованій людині інколи потрібен додатковий захист.

Якщо:

- остання доза була **понад 10 років тому** — потрібна бустерна вакцина;
- вакцинаційний статус **невідомий або неповний**, а рана глибока чи забруднена — лікар може призначити **і вакцину, і протиправцевий імуноглобулін**.

Це не «перестраховка», а стандарт світової медицини.

У Донецькій області в 2025 році щеплено комбінованими вакцинами проти правця 3604 дитини до 18 років та 12780 дорослих.

Правець — це не хвороба минулого і не «десь у селі». Його спори є всюди, а лікування складне, болісне і не завжди рятує життя. Натомість **вакцинація за календарем — проста, доступна і ефективна**, а щеплення під час вагітності захищає одразу дві людини.

Дізнатися про наявність вакцин в медичних закладах Донецької області можна на офіційному сайті ДУ «ДОНЕЦЬКИЙ ОЦКПХ МОЗ» за посиланням [ДУ «ДОНЕЦЬКИЙ ОЦКПХ МОЗ»](https://dn.cdc.gov.ua/citizens/vaccination/) <https://dn.cdc.gov.ua/citizens/vaccination/>

#Правець #ВакцинаціяРятує #Імунітет #ДонецькийОЦКПХ #

